

Pierre Bras

## BEAUVOIR IR PSICHOANALIZĖ: PARYŽIAUS KOLOKVIUMAS

Centre College  
600 West Walnut St.  
Danvilis (Danville), Kentukio valstija 40422, JAV  
El. paštas: pierre.f.bras@gmail.com

*Simone de Beauvoir turi kažką „slaptai psichoanalitiško“. Ši žodį sugalvojo Juliet Mitchell, bet daug kitų pranešėjų, dalyvavusių kolokviume „Simone de Beauvoir ir psichoanalizė“, kuris vyko Paryžiuje 2010 metų kovo 19 ir 20 dienomis, vadovaujant Danièle'i Brun ir Juliai Kristevai, vėl pasitelkė šį terminą. Kolokviumo organizatoriai ėmėsi iniciatyvos pirmą kartą suburti psichoanalitikus ir paskatinti juos iš naujo perskaityti Beauvoir bei įvertinti šios autorės ir psichoanalizės ryšius. Į susitikimą su psichoanalitikais buvo pakviesti filosofai, kad savo ruožtu apmąstyty Beauvoir santykius su „egzistencinės psichoanalizės“ teorija, kurią Jeanas-Paulis Sartre'as išstobulino knygoje Būtis ir niekis. Norėjome išsiaiškinti, kuo reikšminga Beauvoir froidiškos teorijos apie moteris kritika. Taip pat norėjome sužinoti, ar Beauvoir požiūris į moters lytiškumą ir jos naudojama metodologija galėtų rasti savo vietą psichoanalitiniame diskurse. Šiems klausimams aptarti vien teorinių Beauvoir tekstų neužtektų: savo mintis ji taip pat išdėstė autobiografijoje ir romanuose, tik kitaip. Štai kodėl kolokviumas buvo organizuojamas trimis pagrindinėmis kryptimis. Pirmoje sesijoje buvo domėtasi psichoanalizės vieta Beauvoir romanuose ir autobiografijoje (Elisabeth Roudinesco, Pierre Bras, Danièle Brun, Lisa Appignanesi, Laurie Laufer, Françoise Gorog); antra sesija buvo skirta Antrajai lyčiai ir moteriškumo klausimui (Monique Schneider, Juliet*

*Mitchell, Jacqueline Rose; paskutinėje sesijoje kalbėta apie Beauvoir filosofiją ir egzistencinę psichoanalizę (Julia Kristeva, Michel Kail, Geneviève Fraisse, Cécile Decousu, Ulrika Björk).*

RAKTAŽODŽIAI: *Beauvoir, psichoanalizė, egzistencinė psichoanalizė, moteriškumas, Paryžiaus kolokviumas.*

Simone de Beauvoir turi kažką „slaptai psichoanalitiško“ (*crypto-psychanalyste*). Šį žodį sugalvojo Juliet Mitchell, bet daug kitų pranešėjų, dalyvavusių kolokviume „Simone de Beauvoir ir psichoanalizė“, kuris vyko Paryžiuje 2010 metų kovo 19 ir 20 dienomis, vadovaujant Danièle'i Brun ir Juliai Kristevai, vėl pasitelkė šį terminą<sup>1</sup>. Vis dėlto Beauvoir paprastai pristatoma kaip ryžtinga Sigmundo Freudo teorijos kritikė. Šis nuoseklus kritikės darbas liudija (kaip matyti iš pasisakymų kolokviume, su kuriuo čia supažindinu) gilų susidomėjimą psichoanalize, kuri Beauvoir demonstravo visą savo gyvenimą. Nuo 1930 metų psichoanalizę Beauvoir įtraukė į savo dėstomas paskaitas licėjuje, Freudu kūrybą vėliau aptarė *Antrojoje lytyje* (1949). Be to, psichoanalize Beauvoir rėmėsi savo romanuose, ypač *Mandarinuose* (*Les Mandarins*), kur pagrindinis personažas (Ana) yra psichoanalitikė. Be to, rašytojos autobiografijoje yra pasakojimų apie sapnus, kuriais domėjosi daugelis Paryžiaus kolokviumo pranešėjų, o labiausiai Brun ir Kristeva. Pagaliau 1976 metais Beauvoir aiškiai pareiškė Alice'ai Schwarzer:

Jei man dabar būtų 30 ar 40 metų, labai norėčiau užsiimti kai kuo kitu – psichoanalizės darbu. Perimčiau ne Freudą, bet pasirinkčiau feministinio požiūrio kelią: žvelgčiau moters, o ne vyro akimis (Schwarzer 1984: 94)<sup>2</sup>.

O Elisabeth Roudinesco knygoje *Psichoanalizės istorija* (Roudinesco 1994) parodė, kuo reikšminga Beauvoir, kuri pirmoji Prancūzijoje – net prieš psichoanalitikus – nuosekliai kalbėjo apie moters lytiškumą ir pirmoji jį susiejo su moterų emancipacijos problemomis. Taigi, Beauvoir buvo pirmtakė, ir *Antroji lytis* ne tik padėjo naujus pagrindus feminizmui, į jį įtraukdama lyčių skirtumo klausimą, bet ir sukėlė perversmą froidizme, nes po dešimties metų šis kūrinys padėjo Jacques'ui Lacanui sugrįžti prie moters lytiškumo klausimo.

Atsižvelgdami į šiuos duomenis, kolokviumo organizatoriai ėmėsi iniciatyvos pirmą kartą suburti psichoanalitikus ir paskatinti juos iš naujo perskaityti Beauvoir bei įvertinti šios autorės ir psichoanalizės ryšius. Į susitikimą su psichoanalitikais buvo pakviesti filosofai, kad savo ruožtu apmąstytų Beau-

<sup>1</sup> Straipsnio autorius yra kolokviumo mokslinės tarybos narys. Kolokviumo darbai bus skelbiami 2010 rudenį, žurnale *L'Homme et la Société* (ISSN 0018-4306).

<sup>2</sup> Beauvoir jau 1966 metais išreiškė norą, kad moteris „imtųsi moters psichoanalizės, bet ne sekdama Freudu linija, kaip jos visos tai darė iki šiol [...]“ (Jeanson 1966: 260).

voir santykius su „egzistencinės psichoanalizės“ teorija, kurią Jeanas-Paulis Sartre’as išstobulino knygoje *Būtis ir niekis*. Šiuo kolokviumu nebuvo siekiama sistemingai sužymėti Beauvoir mąstymo spragas bei klaidas, kai ji imasi kalbėti apie Freudo bei jo sekėjų darbus – tai jau padarė kiti ir kitomis aplinkybėmis (Hamon 2004: 53–68). Norėjome išsiaiškinti, kuo reikšminga Beauvoir froidiškos teorijos apie moteris kritika. Taip pat norėjome sužinoti, ar Beauvoir požiūris į moters lytiškumą ir jos naudojama metodologija galėtų rasti savo vietą psichoanalitiniame diskurse, o ypač ar Beauvoir mąstysena galėtų būti įtraukta į universitetines psichoanalizės paskaitas.

Šiems klausimams aptarti vien teorinių Beauvoir tekstų neužtektų: savo mintis ji taip pat išdėstė autobiografijoje ir romanuose, tik kitaip. Štai kodėl kolokviumas buvo organizuojamas trimis pagrindinėmis kryptimis. Pirmoje sesijoje buvo domėtasi psichoanalizės vieta Beauvoir romanuose ir autobiografijoje<sup>3</sup>; antra sesija buvo skirta *Antrajai lyčiai* ir moteriškumo klausimui<sup>4</sup>; paskutinėje sesijoje kalbėta apie Beauvoir filosofiją ir egzistencinę psichoanalizę<sup>5</sup>.

Kolokviumo temas siekiant susieti su kontekstu, darbas prasidėjo plenariniu Roudinesco pranešimu. Ji priminė diskusiją apie moters lytiškumą, kurią paskatino Freudo bei jo sekėjų darbai ir kuri vyko dar iki Beauvoir pasisakymų šiuo klausimu. Norėdamas mūsų apmąstymams suteikti minėtą perspektyvą, supažindinau su bibliografija, skirta „Beauvoir ir psichoanalizės“ temai ir parodžiau šiuo klausimu parašytų tekstų tipologiją. Kolokviumą užbaigė plenarinis Kristevos pranešimas.

## I. ISTORINIS IR BIBLIOGRAFINIS KONTEKSTAS

### ELISABETH ROUDINESCO

Savo įžanginėje paskaitoje, pavadintoje „*Antroji lytis* psichoanalizės išbandymuose“, Roudinesco apžvelgė psichoanalitinio mąstymo kontekstą, kuriame Beauvoir parašė savo knygą apie moteris – kūrinį, išleistą praėjus dešimčiai metų po Freudo mirties. Psichoanalizės istorikė atkreipė dėmesį, kad su *Antrąja lytimi* moters lytis mąstymo lauke pasirodė nauju, paradigminiu būdu. Nuo šiol neužtenka reikalauti lygių politinių teisių: reikia atsižvelgti ir į „moters lytiškumą, kaip į antropologinį objektą ir egzistencinį išgyvenimą.“ Pranešėja trumpai paminėjo, kad, nepaisant skirtumų, Beauvoir ir Freudą sieja

<sup>3</sup> Sesijoje dalyvavo Danièle Brun, Lisa Appignanesi, Françoise Gorog ir Laurie Laufer.

<sup>4</sup> Jai vadovavo François Barret-Ducrocq, Monique Schneider skaitė plenarinį pranešimą, po kurio Juliet Mitchell ir Jacqueline Rose atsakė į klausimus.

<sup>5</sup> Sesijai vadovavo Michel Kail, dalyvavo Ulrika Björk, Cécile Décousu ir Geneviève Fraisse.

tai, jog jie abu buvo ypač puolami dėl perdėto lytiškumo sureikšminimo: jie kalbėjo apie normalų lytiškumą, bet patys buvo laikomi iškrypėliais.

Roudinesco apžvelgė įvairias psichoanalitines moters lytiškumo teorijas, siekdama parodyti, kokią vietą šiame kontekste užėmė Beauvoir kūryba. Ji prisiminė lytinio monizmo ir vyriškos žmogaus libido esmės tezę, ginamą Freudo, taip pat jo įsitikinimą, kad mažas vaikas nežino apie vaginos egzistavimą. Paskui Roudinesco pabrėžė norėjimo turėti penį analizės ribotumą, bet atkreipė dėmesį į tai, kad Freudas atmeta idėją apie instinktais paremtą lytiškumą. Jam jau neegzistuoja nei motinos instinktas, nei moteriškoji rūšis. Freudas mano, kad anatomija žmogui nėra neperžengiamas horizontas. Roudinesco tvirtino: „pripažinti lemtį, kad geriau iš jos išsivaduosiu, tai veiksma, būdingas laisvės teorijai, glūdinčiai psichoanalizėje“.

Pranešėja grįžo prie to, kad 1920 metais anglų mokykla užginčijo Freudo teoriją apie moters lytiškumą. Šie kritikai atmetė vienintelio libido sampratą, o tai, nors ir labiau sutampa su klinikiniais stebėjimais, kelia grėsmę, kad bus ginamas anatomija grindžiamas lyčių skirtumas, kurį Freudas su savo monizmo teorija išstūmė į užribį, manydamas, kad šio fizinio skirtumo sąmonėje nėra.

Tada Roudinesco *Antrąją lytį* vėl įvedė į šią moters lytiškumo teorijų istoriją. Ji tvirtino, kad tai pirmasis kūrinys, kuriame moters lytiškumas, kaip objektas, apžvelgiamas iš visų pusių. Štai kodėl ši knyga padėjo pamatus ne tik šiuolaikiniam feminizmui, bet ir naujoms psichoanalitinių teorijų srovėms. Taigi, būtent Beauvoir dešimt metų prieš Lacaną pirmoji Prancūzijoje paskatino psichoanalitines diskusijas dėl moters lytiškumo, kurios vyko tarp Vienos ir Londono. Beauvoir reikia vadinti novatore ir dėl to, kad ji pirmoji skirtingas froidizmo ir jo sekėjų teorijas apie moters lytiškumą susiejo su kovomis už emancipaciją.

Roudinesco pažymėjo, kad, nors Beauvoir retai cituoja Melanie Klein, ji yra artima anglų mokyklai. Iš tiesų, *Antrosios lyties* autorė atmeta froidišką lytinio monizmo idėją, vadinasi, patvirtina antrosios lyties egzistavimą. Bet, sekdamas egzistencializmu, ji atsiriboja nuo išankstinių natūralistinių nuostatų, kurių laikėsi froidizmą kritikavusios psichoanalitinės mokyklos. Beauvoir pabrėžia, kad „moterimi negimstama, tuo tampama“ („*On ne naît pas femme, on le devient*“). Nors moters lytiškumą Beauvoir laiko skirtingu nuo vyro lytiškumo, šiam skirtumui ji suteikia egzistencinį turinį: moteriškumas yra nuolatinis tapsmas, konstruojamas per subjekto išgyvenimą ir jo santykį su aplinka. Tai paaiškina, kaip moteris tampa Kita vyrui, susvetimėjusi vaizdinio, kurį iš jos formuoja visuomenė, pavidalu.

Priminusi, kad Beauvoir atmetė froidišką sąmonės sampratą, kaip varžančią laisvę ir nepaisančią moters skirtingumo, Roudinesco atkreipė dėmesį į silpnąją Beauvoir teorijos apie tapsmą moterimi pusę. Ji mano, kad Beau-

voir neteisėtai panaikina biologinę lyčių skirtingumo realybę. Tai darydama Beauvoir remiasi egzistencializmu ir lakaniškąja veidrodžio pakopos teorija. Anot jos, moterimi negimstama, nes tapatybė įsisąmoninama (igyjamas „aš“) tik per veidrodžio teikiamą atvaizdą (kuriame esu kitas).

Norėdama pagrįsti savąją narcisizmo teoriją, Beauvoir pasitelkia Lacaną ir jo mokytoją Gatianą de Clerambault. Ji remiasi klinikiene erotomanijos būseną, kuri reiškiasi kaip subjekto įsitikinimas, kad jį visi myli. Būtent ši žmonių kategorija suteikia galimybę Beauvoir aprašyti skirtingus būdus, kuriais moterys mėgina įgyvendinti individualią savo lemtį. Ji išskiria tris tipus: narcizę, įsimylėjusiąją ir mistikę. Iš tiesų, Beauvoir sukuria tikrą moters susvetimėjimo psichologiją ir parodo, kaip šios moterys, uždarytos imanentiškume, bergždžiai bando savo imanencijoje realizuoti transcendenciją: narcizė susvetimėja su savimi per savo vaizdinį; įsimylėjusioji susvetimėja su savimi per mylimą asmenį; mistikė susvetimėja su savimi per Dievą.

Taigi, Roudinesco nuomone, *Antroji lytis* pirmoji Prancūzijoje pateikia psichoanalitinių doktrinų apie moters seksualumą sintezę. Nuo 1958 metų Lacano darbams daro įtaką *Antroji lytis*, tik jis pats to nepripažįsta. Iš pradžių, nors jis ir perima lytinio monizmo teoriją, idėją apie skirtumą (Kitą) pakeičia pakaitalo (*supplément*) sąvoka. Dar daugiau, jo garsioji frazė „Moteris neegzistuoja“, yra uždelstas atsakymas Beauvoir.

## PIERRE BRAS

Net jei sumanymas suburti psichoanalitikus kalbėti apie Beauvoir yra novatoriška iniciatyva, vis tiek jai reikia rasti vietą tarp daugiau ar mažiau pasklidusių, jau parašytų darbų apie Beauvoir ir psichoanalizės ryšius. Savo pranešime pateikiau „Bibliografiją „Beauvoir ir psichoanalizės“ tema“. Tai sunki užduotis, nes šiuo klausimu buvo daug rašyta ir visko suminėti neįmanoma. Aš pateikiau darbų, kuriuose buvo domimasi šiuo klausimu, tipologiją. Šiam tikslui pasiekti rėmiausi organizatorių sudarytu kolokviumo planu: romanai ir autobiografija; *Antroji lytis*; egzistencinė psichoanalizė.

Iš pradžių priminiau, kad bibliografijoje randame įrodymų, jog Beauvoir labai anksti susidomėjo psichoanalize: turime vienos iš jos mokinių liudijimą, kad tai įvyko 1930 metais<sup>6</sup>. Kaip rodo Beauvoir pokalbiai su Schwarzer ir Jeanson, šis susidomėjimas niekada taip ir neišblėso.

Kalbėdamas apie romanus ir autobiografiją, paminėjau, kad kai kurie autoriai, aiškindami Beauvoir tekstus, pasitelkia psichoanalitinį metodą. Pateikiau du pavyzdžius. Geneviève Shepherd (Shepherd 2003) siekia dviejų

<sup>6</sup> Ingrid'os Galster pokalbis su Jacqueline'a Gheerbrant, buvusia Beauvoir mokine Molière'o licėjuje (Galster 2007).

tikslų: analizuoti Beauvoir romanus psichoanalitiniu požiūriu ir kartu naujai įvertinti Beauvoir poziciją psichoanalizės atžvilgiu. Ji mano, kad Beauvoir pradėjo nuo kritiško Freudo pažiūrų vertinimo, bet paskui vis labiau linko Freudą svarbą pripažinti, nes jo analizės jai padėjo suprasti savo pačios atvejį. Shepherd manymu, iš pradžių Beauvoir atkakliai neigė psichoanalitinės teorijos pagrįstumą ir vengė tirti savo vidinį gyvenimą. Bet, rašydama autobiografiją, ji ėmėsi savianalizės<sup>7</sup>, kuri ją privertė pripažinti Freudą atradimų svarbą jos atveju. O Éliane Lecarme-Tabone (Lecarme-Tabone 2000) psichoanalitinį metodą taiko labai apgalvotai ir saugosi skubotų interpretacijų, kurios Beauvoir besąlygiškai nublokštų prie froidizmo. Ji pažymi, kad, nepaisant visų jos tvirtinimų, psichoanalizę Beauvoir taikė kaip interpretacijos metodą. Tai matyti iš to, kaip ji aiškina savo santykius su mama. Be to, Beauvoir laiko vaikystę pirmapradiškai svarbia, bet čia Lecarme-Tabone patikslina: daug reikšmės Beauvoir teikia socialinėms aplinkybėms, o tai ją atitolina nuo Freudą ir leidžia netapatinti Beauvoir kelio su psichoanalitiniu mąstymu. Parodžiusi, kad pasakodama apie savo gyvenimą Beauvoir naudoja psichoanalitinį metodą, Lecarme-Tabone pati psichoanalitiškai perskaito *Paklusnios dukters memuarus* (*Mémoires d'une jeune fille rangée*). Ji tvirtina, kad „tapatinimasis su vyriškumu knygoje yra stipresnis ir ne toks sąmoningas, [kaip] leidžia manyti pirmoji analizė.“ Bet Lecarme-Tabone vėl niuansuoja: galbūt Beauvoir pasibjaurėjimą moters kūnu būtų galima paaiškinti ne Freudą, bet kitų mąstytojų (tada Lecarme-Tabone užsimena apie Kristevą) teorijomis.

Kalbėdamas apie *Antrąją lytį*, turiu pasakyti, kad bibliografinės nuorodos, susijusias su Beauvoir ir psichoanalize, radau nuo 1949 metų. Šiuo klausimu vienaip ar kitaip kalbama daugybėje kritinių straipsnių, išspausdintų knygai pasirodžius<sup>8</sup>. Net François Mauriac mano, kad pornografija, kuria jis apkaltina *Antrąją lytį*, tapo įmanoma dėl Freudą kūrybos! Vėliau kritikai stengiasi atkurti psichoanalizės įtaką Beauvoir mąstymui. Michel Kail pateikia ataskaitą apie kritiką ir pagyrimus, kuriuos Beauvoir skiria psichoanalizei (Kail 2006). Kiti autoriai apžvelgia Beauvoir žinias apie psichoanalizę ir parodo jų spragas<sup>9</sup>. Antai Elisabeth Badinter pastebi klaidas, bet mano, kad jos nemenkina kūrinio svarbos ir novatoriškumo, ypač kai kalbama apie abejonę motinos instinkto idėja (Badiner 2004: 355–364). Taip pat, tik žymiai labiau išsiplėsdama, elgiasi ir Mitchell savo knygoje *Psichoanalizė ir feminizmas* (*Psychanalyse et féminisme*): pastebėjusi, kad būtent dalyje apie psichoanalizę Beauvoir patikslina savo knygos sumanymą, ji pabrėžia psichoanalizės svarbą Beauvoir ir priduria, kad jos pateikiamas teorinis moterų priespaudos aiškinimas iš esmės yra psichologi-

<sup>7</sup> Šiam požiūriui pritarė ir Kristeva savo baigiamajame plenariniame pranešime.

<sup>8</sup> Žr. straipsnių rinkinį, kurį sudarė Ingrid Galster (Galster 2004).

<sup>9</sup> Kalbama apie Marie-Christine Hamon (Hamon 2004).

nis. Taip pat citavau Roudinesco darbus, atskleidžiančius novatorišką Beauvoir tekstų pobūdį. Pristačiau Catherine'os Rodgers (Rodgers 1998) interviu rinkinį, kuriame skelbiami jos pokalbiai su daugybe feminisčių, pasisakančių apie *Antrąją lytį*. Be to, priminiau fundamentalius Michèle'ės le Dœuff (Le Dœuff 1989) ir Evos Gothlin (Gothlin 1991) darbus, kuriuose parodoma Sartre'o įtaka moters lyties suvokimui, apie kurią byloja Beauvoir. Pateikiau paskutinį pavyzdį – Lecarme-Tabone (Lecarme-Tabone 2008), išsiskiriančią domėjimusi kitais, ne tokiais svarbiais psichoanalitikais kaip Freudas, cituojamais Beauvoir, ir parodančią, kaip filosofė juos panaudoja.

Supažindindamas su bibliografija apie Beauvoir ir psichoanalizės ryšius, rėmiausi jau minėto Kailo darbu *Beauvoir filosofė (Beauvoir philosophe)* ir Cynthia'os Kraus (Kraus 2008) straipsniu. Pastaroji primena, kad moteris ieško savo transcendencijos per vyrą, bet, Beauvoir manymu, tai nėra penio ieškojimas: tai nekonkretus egzistencinis polėkis, abstraktus laisvės troškimas. Kraus toks atsakymas į Freudo klausimą „Ko nori moteris?“ yra pavyzdys to, kaip Beauvoir, pasiremama egzistencialistinės moralės požiūriu, perdirba psichoanalizės iškeltus faktus. O štai Kail, analizuodamas grynos egzistencialistinės psichoanalizės tekstą „Ar reikia sudeginti Sade'ą?“, egzistencinei psichoanalizei Beauvoir kūryboje suteikia labai reikšmingą vietą.

## II SESIJA

### 1. GRĮŽIMAS PRIE AUTOBIOGRAFIJOS, ROMANŲ IR PERSONAŽŲ

#### DANIÈLE BRUN

Savo pranešime „Sapno vieta Simone'os de Beauvoir kūryboje“ psichoanalitikė Brun svarstė, ar romanistai kūrybinio akto metu veikia taip pat, kaip sapnuotojai. Ji priminė, kad, pasak Freudo, sapne pasirodantys žmonės yra sapnuojančio asmens reprezentacijos, bet, jas aprašydamas, sapnuojantis savęs jose neatpažįsta. Nors sapnuojantis jose apsieiškia, jis kartu jose slepiasi. Brun darė prielaidą, kad įvairūs personažai viename romane, kaip ir sapne, yra išsklaidyti romanisto asmens aspektai. Sykiu ji grįžo prie Freudo klausimo: „Iš kur literatūros kūrėjas ima medžiagą ir koku būdu jis mumyse pažadina tokias emocijas, kurių nesitikėjome turėti?“ Poveikis, kurį skaitytojoms sukėlė *Antrosios lyties* interpretacija ir savęs perkėlimas į šią knygą, rodo, kad Beauvoir yra kūrėja: joje jos atpažino savo mintis, kurių negalėjo išreikšti, ir prisidėjo prie jos. Tačiau iš kur kyla toks pritarimas knygai?

Paskui Brun svarstė, kokią vietą Beauvoir tekstuose užima moteris. Ji išskyrė du pamatinius ir visada esančius moters paveikslus Beauvoir gyvenime



ir kūryboje: mylinti moteris ir mąstanti moteris, branginanti savo laisvę. Šios dvi moterys, kurios galiausiai yra viena, susitinka šiose porose: Francuaza ir Ksavjera (*Viešnia*); Ana ir Paulė (*Mandarinai*); Simona ir Zaza (*Paklusnios dukters memuarai*). Visais atvejais, kaip pastebi Brun, kalbama apie santykius tarp vienos moters ir tos, kuri vadinama Kita moterimi (*l'Autre femme*). Tai mus gražina prie *Antrosios lyties* tematikos ir prie hėgeliškos filosofijos, apibendrinamos *Viešnios* epigrafe: „Kiekviena sąmonė siekia kito mirties“.

Brun teigė, kad šiose porose viena moteris reprezentuoja laimę, o kita – mirtį. Beje, kai Sartre'as Beauvoir siūlė savo tekstuose išeiti į sceną, ji manė, kad penėti savimi savo literatūrą būtų buvę kažkas taip pat rimta, kaip laimė ar mirtis. Priešybės moterų porose, nurodė Brun, vaizduojamos jas paryškinant, o tai sukelia *unheimlich* [svetimumo] jausmą, kuriame susipina kažkas pažįstama ir kažkas keliančio nerimą. Šis nerimą keliantis svetimumas persekioja Francuazą – pagrindinę *Viešnios* veikėją. Brun manymu, vaikystės prisiminimai, išskylančios Francuazai lankantis pas savo tėvus, yra *unheimlich* pavyzdys: kalbama apie seną pavargusį švarką, kuris nežino, kad egzistuoja, ir kuriam mergaitė nori paskolinti savo sąmonę, nors iki proto aptemimo ir supranta, kad tai neįmanoma. Šioje scenoje Brun išvelgė rašytojo gimimo užuomazgą: rašytojas suteiks gyvybę personažams, kaip Francuaza norėjo suteikti gyvybę švarkui.

Per šias moterų poras, susiduriančias su nerimą keliančiu svetimumo jausmu, sekame Beauvoir, svyruojančią tarp gyvenimo ir mirties, tarp idealios ir sukarikatūrintos moters: šioje kovoje iškyla ir apmąstytas susitapatinimo galios, kartu ir onirinės rašymo funkcijos, vaizdinys.

## LISA APPIGNANESI

Britų rašytoja Appignanesi kėlė „Beauvoir ir autobiografinio rašymo“ klausimą ne tik pasitelkdama *Atsiminimus* bei vėlesnes knygas, bet ir analizuodama „autobiografinį impulsą“, atsirandantį Beauvoir romanuose bei *Antrojoje lytyje*. Pasak Appignanesi, tai, kaip Beauvoir vertina savęs atskleidimą kūryboje, padeda suprasti jos požiūrį į psichoanalizę. Beauvoir geriau sekasi atsispirti savęs atskleidimui ir psichoanalizei tuose kūriniuose, kurie tariamai yra parašyti jos asmenybei atskleisti. Grožiniuose arba apibendrinamojo pobūdžio kūriniuose (*Antroji lytis*) Beauvoir atsiskleidžia labiau ir atviriau taiko psichoanalizę. Idealizuodama save autobiografijoje, Beauvoir, anot Appignanesi, paneigia visas savo žinias apie psichoanalizę. Bet ji išmano šią discipliną, kurią įtraukia į varžybas su egzistencializmu *Antrojoje lytyje*.

Maištaudama prieš psichoanalizę, Beauvoir imsis skaityti psichoanalitinius veikalus. Appignanesi apžvelgė įvairius pavyzdžius. Antai *Aplinkybių galyje* (*La Force des choses*) kalbėdama apie *Viešnią*, Beauvoir užsipuola psicho-



analitikus dėl klaidingų jų interpretacijų. Pasak Appignanesi, skelbdama kai kuriuos psichoanalitinius aiškinimus esant klaidingus, Beauvoir pripažįsta, kad minėtą sceną galima aiškinti psichoanalitiškai, tik ne pernelyg primityviai. Be to, užsimindama, kad *Viešnios* rašymas padėjo jai iškęsti sunkumus, kilusius dėl meilės trikampio, Beauvoir pripažįsta, jog literatūra yra tam tikra psichoanalizės rūšis.

Appignanesi manymu, Beauvoir atsiskleidžia kaip gabi psichoanalitikė ir gabi rašytoja tada, kai ji užsimiršta. Taip, anot jos, atsitinka rašant *Paklusnios dukters memuarus*, kuriuose Beauvoir pripažįsta vaikystės svarbą ir kompetentingai vartoja Freudų sąvokas, nagrinėjančias šį gyvenimo tarpsnį. Appignanesi taip pat nurodė, kad ieškodama prieglobsčio savo apmąstymuose, Beauvoir kovoja su tam tikra depresija.

Po to Appignanesi nupasakojo kaip Beauvoir eina Freudu, o kartais Klein arba Lacano keliu. Galiausiai pareiškė, kad, nesąmoningai mėgdžiodama savo mamos burną jos mirties akimirka, ji susitaiko su motiniška, pirmine sfera. Pranešėja tvirtino, kad *Labai švelni mirtis (Une mort très douce)* žymi slapstymosi tarp psichoanalizės ir intymiojo Beauvoir „Aš“ žaidimo pabaigą.

## LAURIE LAUFER

Į klausimą „Simone de Beauvoir ir psichoanalizė: neapykanta, trauka, pasipriešinimas?“ psichoanalitikė Laufer atsakė tyrinėdama *Mandarinus*. Iš tiesų, šiame romane slypi tam tikra psichoanalizės kritika. Laufer prisiminė ir *Antrąją lytį*, kurioje, pasak jos, Beauvoir apžvelgia Freudą, siekdama iškelti Sartre'o egzistencializmo teoriją. Laufer teigė – nors Beauvoir psichoanalizę mėgina atmesti, ji jau negali mąstyti be jos ir kartais net pasiduoda psichoanalitiniam esencializmui. Laufer manymu, psichoanalizė dar turės kritiškai apmąstyti Beauvoir, nes filosofė apie psichoanalizę mąsto per tam tikras ideologines aporijas. Beauvoir, anot Laufer, iš lytiškumo kuria filosofinę teoriją.

Be to, Laufer mano, kad *Antroji lytis* skelbia išlaisvinantį žodį, kuriam reikėjo psichoanalizės. Taip psichoanalitinę teoriją Beauvoir paverčia politiniu veiksmu. Freudu dėka.

Laufer žodžiais tariant, *Mandarinuose* Beauvoir mus moko, kad „psichoanalitiku negimstama, juo tampama“. Pagaliau nors kartą lengvas Beauvoir teiginio parafrazavimas yra pateisinamas ir veiksmingas. Beauvoir kritikuoja ne pačią teoriją, bet tai, ką iš jos padaro psichoanalitikas. Dogmatinę teorijos poziciją įkūnija Anos Dubreuilh personažas. Anot Laufer, ji parodo, kad Beauvoir labiau kritikuoja ne Freudą, o dogmatiškus froidistus.

Bet ar tokia siaura psichoanalizės vizija *Mandarinuose* sutampa su tuo, ką apie ją galvojo Beauvoir? Filosofė puikiai suprato, kad psichoanalizės išra-

dimas – tai toks mąstymo būdas, kai subjektas mąstomas anapus esencialistinių biologijos ir psichologijos požiūrių. Dogmatiškai prie savo buržuazinio statuso prisirišusios Anos atvejis leidžia Beauvoir perkelti psichoanalizę į politinį ir socialinį kontekstą. Beje, kai kurie personažai psichoanalizę leidžia permąstyti marksizmo požiūriu.

Anot Laufer, *Mandarinuose* Beauvoir netiesiogiai užduoda šiuos klausimus: ar galima būti psichoanalitiku ir mąstyti politiškai, ar galima būti psichoanalitiku ir angažuotis socialinei veiklai, o ne durti normatyvinėje ideologijoje? Beauvoir ragina psichoanalizę apsvarstyti savo praktiką, nes psichoanalizė – tai praktinė veikla. Praktinė veikla neapsiriboja tik veiksmu, jis padeda keisti socialinius santykius.

## 2. GRĮŽIMAS PRIE ANTROSIOS LYTIES MONIQUE SCHNEIDER

Psichoanalitikės Schneider plenarinio pranešimo tema – „Motinystė ir susvetimėjimas“. Šiame pranešime savo dėmesį ji sutelkė į Beauvoir mintį, kad moteris yra labiau priklausoma nuo biologinės lyties nei vyras. *Antrosios lyties* autorės teigimu, moterį yra pasiglemžusi motinos lemtis ir šią lemtį ji laiko ne žmogiška funkcija, bet biologijos primesta reguliacija. Taigi, moteris turi grumtis, kad išsivaduočiau iš biologinės lyties.

Beauvoir pradeda ne vaizduodama kovą tarp vyro ir moters, bet remdamasi galia, – biologine lytimi – kuri sudaro poros kilmę. Beauvoir rašė, kad, tyrinėdamas kiaušides ir gimdą, moters kūną vyras mato kaip kalėjimą: tai apsunkęs kūnas. Schneider aptinka šį vertingą Beauvoir komentarą: apie motinystę pastaroji kalba ne tiesiogiai, o kaip apie moteriškumą, kuriam iškyla pavojus.

Schneider manymu, Beauvoir komentarą patvirtina klinikiniai duomenys. Pranešėja pažymėjo, kad jos praktikoje pasitaikė daug moterų, norinčių numesti tris kilogramus, nors vyrai tokio noro neturi. Trys kilogramai yra vidutinio naujagimio svoris. Taigi, net nepastojusios moterys jau yra apsunkusios nuo nuolatinės motinystės atitikmens.

Pabrėždama biologinės lyties vaidmenį, Beauvoir parodo, kad dvikova vyksta ne tarp vyro ir moters, bet tarp biologinės lyties ir jos aukos. Iš moters reikalaujama išsižadėti. Tada vyras atlieka vaidmenį, kurį demaskuoja Beauvoir. Bet pirmasis susvetimėjimas su savimi yra moters kūnas, būtent menstruacijos. Tiesa, tiek vyras, tiek moteris yra kūnai, bet Beauvoir pabrėžia: moters kūnas yra ir kai kas kita nei ji pati.

Savo praktikoje Schneider neteko susidurti su moterų nusiskundimais dėl vidinės grėsmės, kylančios iš jų iščių. Dėl savo negalavimų jos kaltina išo-

rinį veiksnį – vyriškąją lytį. Bet tai neprieštaruoja Beauvoir tezei, kuri remiasi klinikinių tyrimų tiesa. Dėl visų nelaimių moters iščios buvo kaltinamos daugybę amžių, kol Freudas, reabilituodamas moteris, panaikino moterims primetamą kenkimo savybę. Moteris prarado savo iščias, kurios vėl naujai apmąstomos *Sapnų aiškinime* kaip galima pašamonės išraiška. Freudui svarbi moters kūno dalis yra ne vidus, teigė Schneider, o moters dubens pakraštys, klitoris, vagina. Išaiškindama pavojus, kurie gresia moteriai dėl biologinės lyties, Beauvoir į moters kūną vėl įterpia šį nepalankų elementą.

Paskui Schneider parodė, kaip Beauvoir, remdamasi Maurice'u Merleau-Ponty („Žmogus nėra natūrali rūšis, tai istorinė idėja“) ir naudodamasi istoriniu materializmu, sumenkina priežastinę biologinės lyties svarbą. Į pirmą vietą Beauvoir iškelia gamybos priemones.

Beauvoir kalba apie „absurdišką vaisingumą“: moteris nežino nevaisingo laikotarpio, visus metus ji yra vaisinga. Klajoklių eroje tai lėmė didelį gimstamumą, palyginti su ištekliais, ir moterų nepajėgumą prisidėti prie išteklių didinimo. Taigi, vyras palaikė pusiausvyrą tarp dauginimosi ir gamybos. Schneider mano, kad Beauvoir ryžtingai išaukština vyro pareigas. O moteris kenčianti savo biologinę lemtį: gimdyti nereiškia kurti.

Vyras „kelia tikslus, tiesia į juos kelius: save jis realizuoja kaip egzistencinis subjektas“, – pareiškia Beauvoir. Jis, o ne moteris, kariauja: tai moters nelaimė, nes žmogus virš gyvuliškumo pakyla rizikuodamas savo gyvybe, o ne teikdamas gyvybę. Anot Beauvoir, tai formuoja lyčių hierarchiją. Schneider nurodė, kad Françoise Héritier taip pat atskiria lytis remdamasi priešstata gimdyti/žudyti. Tačiau ši antropologė daro priešingą išvadą: vyras imasi kraštutinės priemonės. Jis gailisi, kad negali gimdyti, mano, kad tai gėdinga ir tada užima galios pozicijas. Taigi Beauvoir požiūris į moterį, pranešėjos manymu, tam tikru būdu nubloškia gyvenimą į imanenciją, pasyvumą: jis nėra atviras vertybių kūrimui. Būtent vyras kuria vertybes, kurios egzistencijai suteikė vertę. Paskui Schneider parodė, kad knygos pasakojimo eigoje kario modelio išaukštinimas užleidžia vietą „žemei“ kaip reprodukcinės moters funkcijos simboliui. Vyras norės užvaldyti abi – moterį ir žemę.

Nors vaisingumas vyrą vis dėlto žavi, Schneider parodo, kad Beauvoir nuo pat pradžių tyrinėja ne motinystę kaip tokią, bet motinystę kaip vyro ir moters santykius drumsčiantį veiksnį: jis geidžia apvalaus jos pilvo, ji saugosi jo sėklos. Tada antigamtiškumas įgauna tragišką formą: abortas.

Schneider nurodė, kad čia priename uždraustą zoną, ir įspėjo, kad psichoanalizėje, siekiant sumenkinti aborto rimtumą, kartais imamasi tam tikrų argumentų: teigiama, kad nelaukiamas vaikas nereiškia negeidžiamo vaiko. Šioje perspektyvoje, renkantis tokią psichoanalitikų nubrėžtą kryptį, nėštumas aiškinamas kaip kūno geismo patvirtinimas.

Schneider sakė esanti dėkinga Beauvoir už tai, kad iš jos išgirdo apie du antitezinius judesius, subręstančius moteryje: „Moteris nemaloniai jaučia veiksmo, kurį ji atlieka, dviprasmiškumą“. Taip, anot Schneider, Beauvoir ima eiti teoriniu Freudo pradėtu ir daugelio sekėjų pamirštu keliu: tai vaiko atsisakymas, kurį jis atskleidžia daugybėje moterų sapnų. Vaikžudystę Freudas pavadino tik moteriai būdingu nusikaltimu. Išsigandęs savo atradimo, pasak Schneider, savo dėmesį jis nukreipė į falinę protesto reakciją, kurią jis priskiria berniukui: didžiulis tu, ko neturi mergaitė.

Taip Beauvoir iš užmaršties prikelia teorinę strategiją, būtiną pirminei froidiškai prieigai, kurią Schneider apibūdino kaip *slaptai feministinę (crypto-feministę)*. Aiškindamas sapnus, Freudas aptinka gynybinį kai kurių moterų psichikos mechanizmą, pasireiškiantį sužinojus apie nėštumą. Jis įsivaizduoja, kad šios moterys būtų norėjusios kuo ilgiau pasimėgauti savo laisve, kol jų neužgriuvo motinystės našta.

Be to, Schneider pabrėžė, kad Beauvoir išryškina motinos ir vaiko santykių prigimtį ir abejoja lygtimi, sudaryta iš psichoanalitinių prietarų: esama penio pavydo, taigi, moteriai kūdikis atstoja penį. Iš tiesų Beauvoir parodo, kad moteriai reikia socialinės aplinkos, kuri jai leidžia išverti motinystės pasikeitimus. Tai patvirtina ir Schneider praktika. Beauvoir manymu, penio pavydo teorija nepagrįsta: suaugusiam vyrui penis yra jau nebe žaisliukas, bet jam priklausantis geidžiamas objektas.

Schneider tam pritarė. Ji nurodė, kad, siekdama išjudinti moteriškumo klausimus, Beauvoir iš naujo apsvarsto, kas yra vyro patirties centre. Miražai ir paneigimai, pripildę svarstymą apie pirmąją lytį, atsispindi kalbant apie antrąją. Pabrėždama, kad santykis su savu kūnu būdingas ne tik moteriai, bet ir vyrui, Beauvoir padaro svarbų atradimą. Schneider mano, kad dėl Beauvoir atlikto perkėlimo galima iš naujo įvertinti kultūrinį moteriškumo konstravimą (pasyvumas, kūno sunkumas), šįkart kaip strateginį veiksma, siekiant priversti užmiršti, kad vyras taip pat pažeidžiamas, nes yra įsikūnijęs.

## PSICHOANALITIKĖ MITCHELL ATSAKO Į DU SCHNEIDER IŠKELTUS KLAUSIMUS IR UŽDUODA DAR VIENĄ

### 1. Moters kūnas yra apsunkęs nuo to, kas jam specifiška.

Mitchell tvirtino, kad *Antrosios lyties* vertimas į anglų kalbą neleidžia šios knygos komentuoti taip, kaip tai daro Schneider. Iš tiesų, žodis „apsunkusi“ (*alourdi*) verčiant į anglų kalbą tapo žodžiu „apkrauta“ (*burdened*) ir toks

vertimas, beje, nepriekaištingas. Tačiau žodis „apsunkusi“ labiau atitinka klinikinius ir teorinius Schneider stebėjimus. Mitchell prisipažino, kad didelį įspūdį jai paliko tai, jog psichoanalizės seansų metu paryžietės nuolat pasisako norinčios numesti tris kilogramus. Ji tvirtino, kad Anglijoje taip nėra. Londone reikia atsikratyti išvirkščiosios šio svorio pusės: pačios gimdos tuštumos arba kūno, praradusio savo gimdą. Anot Mitchell, anglų tradicijoje nuo 1920 metų moterys psichoanalitikės, kuriomis pasekė vyrai, gražino moterims jų gimdą. Mąstymo apie gimdą nebuvimas arba galvojimas, kad tavo gimda buvo pavogta Anglijoje reiškia patologiją ir/arba traumą. Mitchell konstatavo: tuštuma (anglėms) *versus* trys naujagimio kilogramai (prancūzėms) – tai skirtingos struktūrinės erdvės, reiškiančios motinystę ir susvetimėjimą.

Įdomu, kad pirmajame *Antrosios lyties* vertime, kurį skaitė antrosios kartos anglų feministės, kažkodėl nėra žodžio susvetimėjimas. Mitchell pritarė Schneider, kad *Antrojoje lytyje* priešpriešinami ne vyrai ir moterys, bet abi lytys ir biologinės lyties siaubai. Kovodami dėl perėjimo iš gyvenimo į egzistenciją, vyrai uždaro moteris biologinės lyties kalėjime. Nors Beauvoir mano, kad moterys yra susvetimėjusios biologiniame „aš“, kuris pranoksta motinystę, Mitchell pritarė Schneider nuomonei, kad visos moteriškumo savybės jau ir taip yra motiniškos. Tik Mitchell tai niuansuotų tokiu teiginiu: tokioje pačioje situacijoje yra ne pooidipinis vyras, bet ikioidipinis berniukas, nes kiekvienas yra „gimęs iš moters“ ir yra pavaldus „motinos įstatymui“.

## 2. Kontracepcija – abortas – vaikžudystė

Gilų įspūdį Mitchell paliko tai, kaip Beauvoir *Antrojoje lytyje* aprašo ryškų skirtumą tarp aborto kriminalizavimo viešojoje erdvėje ir vyrų elgesio privačioje erdvėje, kai jie, nenorėdami tapti tėvais, reikalaujavo aborto. Mitchell, būdama feministė nuo septinto XX a. dešimtmečio, žinojo, kad abortas yra ypač rimtas veiksmas, ir tuo įsitikino tapusi psichoanalitike aštuntame dešimtmetyje.

Anot Mitchell, labai svarbu, kaip Schneider supranta Freudą baimės implikacijas, kad motina gali jo nenorėti – vaikžudystės troškimą, kurio Freudas nenori tyrinėti. Skaitydama Freudą, Schneider paverčia jį slapto feministu. Iš tiesų, tiek vyrus, tiek moteris, sužinojus, kad jie turės vaikų, apninka dvilypiai jausmai. Mitchell mano, kad abi lytys nori ir nenori vaikų ne tik todėl, kad vaikas reiškia tėvų mirtį, kaip teigė Hegelis, o kartu ir Beauvoir, bet ir dėl to, kad vaikas nėra žaisliukas vienai Kalėdų dienai. Net jei motiniškumas egzistuoja nuo pat pradžių, iš anksto, vaiko atsiradimas jus padaro motina visiems laikams. Vaikžudystę Freudas paverčia moters nusikaltimu, bet pats sapnuoja, kad įvykdė vaikžudystę. Tai sustiprina an-

trosios feminizmo bangos idėją: ne tik moterys gali būti tokios, kaip vyrai, bet ir vyrai nori daryti tai, ką daro moterys. Vyrai ir moterys trokšta nužudyti savo palikuonį, net jei jo ir geidė.

### 3. Beauvoir – slapta analitikė

Mitchell konstatavo, kad rašydama *Antrąją lytį* Beauvoir prastai išmanė Freud darbus. Vis dėlto Mitchell domino ne sąmoningos Beauvoir žinios apie psichoanalizę, bet tai, kas jos kūryboje yra latentiška. Mitchell pasidalijo savo pastebėjimais apie Beauvoir romanus, kuriuose yra kelios autobiografinės detalės, susijusios su pavydu ir Beauvoir noru nužudyti savo seserį bei Olgą, Sartre'o meilužę. Mitchell suvokė, kad prie Freudą ją atvedė Beauvoir. *Antrojoje lytyje* ji radusi Beauvoir klausimus apie moteris, užduotus filosofine kalba. Mitchell ieškojusi kitokios kalbos, nei psichoanalitinė. Į tuos pačius Beauvoir klausimus Freudas atsakė filosofinį „Kitą“ keisdamas psichoanalitiniu „objektu“. Bet santykius Freudas mato vertikaliai (tėvas/dukra). Mitchell norėjusi gražinti horizontalius santykius, siejančius brolius ir seseris, kad moters subjekto padėtį galėtų aiškinti šalia vyro subjekto padėties. Ji pabrėžė, koks yra svarbus jaunesniosios sesers arba jaunesniojo brolio gimimas, vyresnėlį (ė) paverčiantis berniuku arba mergaite. Beprasmiška simbolizuoti falo nebuvimą – išorinis penio ar vaginos buvimas vis tiek reiškia socialinį skirtingumą. *Viešniose* savo mamos vardu – Francuza – pavadindama veikėją, kuri yra jos pačios antrininkė, Beauvoir išreiškia savo norą, kad jos mama atsikratytų naujagimio (Ksavjera, Olga, Elena). Daugybė faktų rodo horizontalių ryšių svarbą Beauvoir tekstuose. Ji skaitė Hegelio *Dvasios fenomenologiją*, kurioje sesers ir brolio santykį vokiečių filosofas iškelia į tobulumo viršūnę. Žinome, koks Beauvoir yra svarbus horizontalus ryšys su vyrais. *Antrąją lytį* ji baigia kviesdama broliautis. Šio seseriško subjekto būklę reikėtų suprobleminti, bet subjekto būklė vis dar yra čia, su moterimi.

## JACQUELINE ROSE

Atsakydama Schneider psichoanalizės specialistė Rose norėjo užčiuopti grynai psichoanalitinį motinos susvetimėjimo matmenį Beauvoir mąstyme.

Ji pradėjo nuo prieštaringų klausimų: „Kaip aš projektuojau save pasaulyje?“ ir „Kas už mane kalba?“ Antras klausimas pranešėjai priminė esminį susvetimėjimą, apibūdinantį subjekto ir jo sąmonės santykį. Paskui ji teigė, kad šie klausimai Beauvoir mąstyme yra nesuderinami. Beauvoir patalpina moterį į vertybių pasaulį, kuriame ši turi rinktis transcendenciją arba susvetimėjimą. Tokiu atveju, pasak Rose, moteris turėtų rinktis – psichoanalizė ar filosofija? Pranešėja norėjo parodyti, kad toks pasirinkimas neįmanomas.

Beauvoir rodo, kad per motinystę moteris susiduria su savo pasirinkimų ribomis. Dėl motinystės moterį pasiglemžusią realybę Beauvoir aprašo taip, kad motinystė, anot Rose, jos kūryboje pasirodo kaip nelaimė. Tai būtų nelaimė ir egzistencialistiniam filosofiniam projektui, kurį palaikė Beauvoir. Štai kodėl Beauvoir pabrėžia: moteris nedaro vaiko, jis pasidaro. Anot Beauvoir, moteris klysta jausdamasi gatava vertybe.

Pasak Rose, embrioną Beauvoir sieja su mirtimi. Bet kadangi motiną yra užvaldęs tas kitas, esantis joje, šitai embrioną priartina prie sąmonės. Taip, pranešėjos manymu, „psichoanalizė randa vietą Beauvoir mąstysenoje kaip tik tada, kai ji kalba apie motiną“. Kai Beauvoir, kritikuodama psichoanalizę, nori patalpinti moterį į vertybių pasaulį ir suteikti jos elgesiui laisvės matmenį, ją išgirsta daugybė feminisčių, kurios Beauvoir kūryboje išvelgia joms perduodamą pasirinkimo galimybę. Tačiau Rose mano priešingai: Beauvoir atliekama motinos vaizdinio analizė rodo jos projekto ribas, „būtinybę kiekvienai moteriai suderinti savo kaip moters pasirinkimą su nevaldoma sąmonės sritimi.“

### 3. GRĮŽIMAS PRIE EGZISTENCINĖS PSICHOANALIZĖS

Filosofas **MICHEL KAIL** pradėjo egzistencinei psichoanalizei skirtą sesiją. Jis klausė: „Beauvoir ir psichoanalizė: kokia psichoanalizė?“ Ir teigė, kad kalbės iš filosofo, o ne iš psichoanalitiko perspektyvos: nuo to, anot jo, priklauso Beauvoir ir psichoanalizės santykių vertinimas. Beauvoir santykius su psichoanalize Kail įverina kaip konkurencinius. Beauvoir, remdamasi egzistencialistinės moralės logika, psichoanalizei priešpriešina mėginimą aiškinti subjektyvę atsižvelgiant į psichoanalizės išskeltus faktus. Tai tiesioginė konkurencija, nes Beauvoir bando plėtoti egzistencinę psichoanalizę, kurios plėtrą skatino Sartre'as (*Būtis ir niekis*) ir kurioje taip pat pabrėžiama vaikystės svarba. Kaip ir Freudas, Beauvoir pripažįsta, kad subjektyvės analizė reikalauja reikšmės sąvokos. Bet Freudui psichinė realybė yra reikšmė, o Beauvoir siekia, kad reikšmės veikla būtų priskirta subjektyvėi.

Tad, anot Kailo, atsiranda esminė priežastis Beauvoir supriešinti su froidsizmu: Freudo subjekto samprata yra klasikinė, o Beauvoir sutinka subjektą transformuoti į sąmonę, o tai reiškia įmestumą į pasaulį. Taigi nelieta subjekto prigimties, kurią Freudas grindė lytiškumo teorija, vis dar įkalinta evoliucijos koncepcijoje. Beauvoir, priešingai, lytiškumą apibrėžia egzistencijos sąvokomis, kaip rodo jos studija apie Sade'ą. Beauvoir ir psichoanalizės lyginimas daugiausiai vilčių, be abejo, teikia ten, kur kalbama apie lytiškumo statusą.



Pranešime „Simone'os de Beauvoir argumentas prieš natūralizmą“ filosofė **ULRIKA BJÖRK** siekė patikslinti Beauvoir atsisakymą pateikti „psichologinius aiškinimus“, grįždama prie moteriškumo ir lyčių santykių tyrimo *Antrojoje lytyje*. Šiame kūrinyje Beauvoir ištikima savo teiginiui, kad moksliniai žmonių veiksmų aiškinimai yra redukciniai, bet ji galutinai neatmeta mokslinio žmonių santykių ir elgsenos aiškinimo. Ši Beauvoir teiginį Björk iliustruoja atkreipdama dėmesį į tai, kad psichoanalizę nuo pat pradžių ji vertina dviprasmiškai. Pranešėjos manymu, nors Beauvoir lieka kritiška natūralistinių Freudo psichoanalizės elementų atžvilgiu, ji palankiai vertina jos interpretacinius aspektus, paremtus idėja, kad potraukių reikšmę galima suprasti tik perprantant psichines jų reprezentacijas ir subjektyvaus gyvenimo perspektyvos visumą. Björk taip pat parodė, kad *Antrojoje lytyje* Beauvoir pateikia naują egzistencinę narcisizmo interpretaciją.

Filosofė **CÉCILE DECOUSU** pranešime „Beauvoir – Merleau-Ponty: psichoanalizė kaip chiazmas“, remdamasi fenomenologine Edmundo Husserlio sąvoka *Fiktion*, vieną iš pamatinių Beauvoir sąvokų – *dviprasmybę (ambiguïté)* – nori pateikti kaip subjektyvybės ir Beauvoir projekto neatitiktumą. Fikciją sudaro tai, kad pačioje subjektyvybės visada slypi kitybės būtinybė: iš esmės Beauvoir sako, kad kito asmens buvimas grindžia ir daro būtina mūsų egzistenciją (*Pyro ir Kinėjas*). Decousu paaiškino: „Kad galėčiau save susigrąžinti per savo būtį, iš pradžių turiu būti atplėštas pats nuo savęs ir tada absorbuotas kito asmens, kuris tuo pat metu atspindi mano būtį-pasaulyje“.

Šią veidrodinę konstrukciją pranešėja aptiko visuose Beauvoir romanuose, ypač *Viešnioje*. Šiame romane vaizduojama ne tik hėgeliška žmogžudystė, bet ir dvi vienos realybės iliuzijos briaunos: tobulos komunikacijos tarp „aš“ ir „kito“ iliuzija (Francuaza ir Pjeras), abipusio pašalinimo iliuzija (Francuaza ir Ksavjera). Decousu nurodė, kad tarp šių dviejų iliuzijų atsiranda uzurpavimo (*empiètement*) sąvoka. Ji priminė vieno *Kitų kraujo (Le Sang des autres)* veikėjo Blomaro žodžius: „Egzistuoju, vadinasi, uzurpuoju“.

Anot Merleau-Ponty, kuris imasi šios temos (*Meksiko paskaita*), uzurpavimas – tai „aš“ ir kito asmens susiliejiimo ir sykiu atskyrimo įveikimas. Jis perima iš Beauvoir šią sąvoką, „siekdamas atskleisti mūsų, kaip kūniškumo, įsirašymą pasaulio kūne“. Decousu aiškino savinimosi svarbą Beauvoir darbuose: jis griaua autonomiškos subjektyvybės iliuziją. „Aš negaliu pasitraukti nuo visų ir užsidaryti savyje“, – rašė Beauvoir. Mūsų kelias neišvengiamai užsikloja (*empiète*) ant kito kelio. Todėl uzurpavimo sąvoka atskleidžia, kad subjektyvybės niekada nėra sutapimas su savimi ir ji niekada neįgyvendinama.

Decousu įžvelgė šios subjektyvybės sampratos ir Lacano „aš funkcijos“ *Veidrodžio pakopoje (Stade du miroir)* panašumą. Perimdama Lacano teiginį apie perėjimą nuo veidrodinio „aš“ prie socialinio „aš“ – „Nuo tos akimirkos, kai baigiasi veidrodžio pakopa, prasideda dialektika, kuri „aš“ sieja su susifor-

mavusiomis situacijomis“, – Decousu parodė, kad Beauvoir lygiai tokiu pačiu būdu aiškina moterų klausimą *Antrojoje lytyje*. Moterys esą priklauso veidrodžio pakopai ir negali atlikti „perėjimo nuo veidrodinio „aš“ prie socialinio „aš“, jos negali savęs pateikti autentiškai kaip subjektų.

Merleau-Ponty iš Beauvoir perima tezę apie moteriai išskylantį konfliktą tarp intymios ir socialinės būties. Jis pažymi, kad būtent šiame plyšyje pasirodo *psyché* – sąvoka, vartojama siekiant išvengti pašamoneš sąvokos. Taigi Decousu nurodė, kad mes matome, kaip „atsiranda tai, ką galėtume pavadinti psichoanalizės lauku pagal Beauvoir ir Merleau-Ponty“. Jiems psichoanalizės erdvė plyti matomo ir nematomo sandūroje. Pasak pranešėjos, pašamoneš būtų „bevietiškus“ (*hors-lieu*), o tiksliau: „Iš esmės už šios Beauvoir „bevietiškus“ idėjos slypi tapatybės kaip projekto koncepcija, nes „kiekvienas subjektas konkrečiai save pateikia per projektus kaip transcendenciją“ (*Antroji lytis*). Beje, tapatybė kaip projektas Beauvoir svarbi tuo, kad galiausiai virsta privilegija „nebūti niekuo“ („*n'être personne*“), teigė Decousu (*Mandarinai*).

Taigi, pranešėjos nuomone, jei psichoanalizę Beauvoir dažnai pristato kaip normalizavimo, adaptacijos procesą, taip yra todėl, kad psichoanalizė, anot jos, nepasiekia šios savo poziciją praradusios (*destituée*) subjektyvybės stadijos. Dėl to, anot Decousu, pagrindinė kritika, kurią Beauvoir skiria psichoanalizei, susijusi su metodu.

Savo pranešime „Tyrimas, kančia, mėgavimasis“ **GENEVIÈVE FRAISSE** grįžo prie Beauvoir privilegijos. Pastarosios aprašyta privilegija reiškė neturinčią sau lygių XX amžiaus novatorės galią.

Fraisse nuomone, Beauvoir kūryboje mėgavimasis (*la jouissance*) yra pirmesnis už pastangą iširti ir už kančios gydymą. Vadinasi, ši malonumo galia, vadinama mėgavimusi, turi įtakos tyrimo organizavimui ir ji neišvengiamai turi susidurti su kančia, priklausomai nuo pasitaikiusių progų. Pranešėja teigė, kad Beauvoir kūryboje ši trijulė – „žinojimo troškimas“, „kančios tyrimas“, „mėgavimosi proveržis“ – pasirodo literatūros istorijai, ypač moterų literatūros istorijai, neįprastu būdu.

Šią problematiką Fraisse perkėlė į demokratijos ir į literatūros istoriją, primindama, kad čia svarbiausia tai, kad paliečiamas moterų protas. Beauvoir kuria negirdėtoje situacijoje: „Lyginant su žinojimu, mėgavimasis yra pirmesnis, jis betarpiškas, o santykiyje su kančia mėgavimasis dominuoja“.

### III. BAIGIAMASIS JULIOS KRISTEVOS PRANEŠIMAS

Baigiamajame pranešime „Beauvoir ir psichoanalizė: abipusis iššūkis“ Kristeva atkreipė dėmesį, kad psichoanalizės atsiradimas sutampa su feminizmo atsiradimu. Ji teigė, kad šis faktas skatina permąstyti abiejų reiškinių kaitaliojimąsi ir net abipusį iššūkį.

Pranešėja priminė, kad *Antrojoje lytyje* Beauvoir kritikuoja Freudą ir sykiu juo žavisi. Kristeva išklė teiginį, kad psichoanalizėje Beauvoir randa pagrindinę revoliucinę mintį savo knygai, kurią išreiškia knygos dalyje apie psichoanalizę: lytis – tai subjekto išgyvenamas kūnas, „moterį apibrėžia ne prigimtis, bet ji pati save apibrėžia, pasinaudodama jausmine prigimtimi“.

Tęsdama Kristeva teigė, kad Beauvoir iš Freudo perima svarbiausią jo atradimą: lyties pakėlimą į psicholytiškumo (*psychosexualité*) lygmenį. Taigi Beauvoir supranta, kad Freudas neredukuoja žmogaus esmės į biologiją, tačiau vis tiek Freudą vertina dviprasmiškai. Kristeva mano, kad Freudo teorijoje Beauvoir aršiausiai atmeta ne kastracijos problemą, bet tai, ką ji vadina sistemingu pasirinkimo idėjos nepripažinimu. Nes Beauvoir siekia įgyvendinti egzistencinę moterų laisvę, atsižvelgdama į istorinį kontekstą. Pranešėja priminė, kad Beauvoir remiasi fenomenologiniu-egzistencialistiniu diskursu, tačiau praturtina jį kitų išlaisvinančių diskursų elementais, taip pat psichoanalize, bet tokia psichoanalize, kurią Beauvoir asimiluoja, siekdama įtraukti į savo kovas.

Kristeva dar sykį perskaitė pasakojimus apie sapnus, kuriuos Beauvoir pateikia knygoje *Viską apsvarsčius* (*Tout compte fait*). Ji pažymėjo, kad Beauvoir bando kontroliuoti, atriboti apleistumo jausmą (*abandon*), su kuriuo susiduria sapnuose. Kristeva nesiėmė Beauvoir sapnų santrumpų aiškinti pagal Freudą. Ji norėjo, kad jie „suskambėtų“ tarp kitų filosofijos tekstų. Kristeva nurodė, kad savo sapnuose Beauvoir daug vaikšto, pasimeta ir pameta savo kelioninius ryšulius. Juose daug žmogžudysčių, „kaip ir dera sapnui“. Čia Kristeva aptiko palūžusią moterį ir emancipuotą moterį, taip pat einančiąją (*marcheuse*): „einasi ar ne?“ („*ça marche ou ça ne marche pas?*“) – klausė pranešėja. Ji paeiliui kreipė dėmesį į Beauvoir „varomąjį stimulą“ (*excitation motrice*), į jos sutrikusį santykį su apranga, sapnais, susijusiais su motina (išsprūstanti motinystė ir motinystė, nuo kurios sprunkama). Kristeva stabtelėjo prie sapno, kuriame vienas personažas nori šakute suplakti kiaušinius. Čia ji išvelgė „savianalizės gelmės, kurios siekia Beauvoir“, paliudijimą. Motina yra nužudyta kiaušinyje. Kristeva čia mato „mirtinos kovos su kita moterimi“ išraišką. Žiaurumas kitos moters atžvilgiu sušvelninamas sapnais, kuriuose pasirodo Silvija. Kristeva priminė ir tėvo, ir tėvažudystės temą, kuri implicitiškai vis grįžta sapnuose.

Pranešėja svarstė, ką reiškia viešas savo intymumo atskleidimas. Ar tai viliojimo, ar dominavimo veiksmas? Ar, intymumą įrašydama į pačią politinės sutarties šerdį, Beauvoir nori sustiprinti kultą, ar jo išvengti? Kristeva linko prie antrojo varianto. Taip pat ji teigė: „Beauvoir genialumą sudaro jos gebėjimas savo intymumą priderinti prie epochos skaudulių ir taip juos paversti neatidėliojamomis problemomis: mano skausmas – tai jūsų skausmas, jūs privalote jį perkelti (*transcender*) į pasaulio sceną“. Analizuodama save, Beauvoir parašė kūrinius, kurie visiems laikams paženklino moterų ir pasaulio istoriją.

Kristeva išskyrė tris temas, sietinas su keliomis laisvomis asociacijomis, kurias jai sukėlė Beauvoir sapnų skaitymas. Sapnai atskleidžia vidinę intymiąją kūrybos pusę, bet neišsemia jos prasmės. Psichoanalizei apibūdinti Kristeva pasitelkė Prousto pavyzdį: psichoanalizė nėra tik sapnų ir intymumo interpretavimo mikroskopas. Kristeva nori naudotis to, ką ji vadina „socioistorinio interpretavimo, atsižvelgiančio į analitinę patirtį“, teleskopu. Šiuo instrumentu ji ištyrė „tris sritis, kuriose, įrašydama savo sąmonę į socioistorinę XX amžiaus moterų egzistenciją, Beauvoir pasiekė naujovių“.

## 1. UNIVERSALUMAS IR MOTERIŠKUMAS. POTRAUKIO „UNIVERSALIZMUI“ PASLAPTYS

Lyčių lygybė, anot Beauvoir, filosofškai priklauso universalumo tvarkai. Kristeva pritarė psichoanalizėje įsitvirtinusiai nuomonei, kad šis universalizmas paremtas moters kūno, moters homoseksualumo ir motinystės paneigimu. Šūkiu „Moterimi negimstama, ja tampama“ Beauvoir parodo savo atsisakymą pripažinti lyčių skirtumą. Galima teigti, jog taip nutiko dėl to, kad Beauvoir tapatinosi su vyru. Pranešėjos manymu, Beauvoir sąmoningai suteikė pirmenybę motinystės kritikai, mat jos epocha galėjo ją išgirsti, tačiau, vengdama bevaisės provokacijos, ji nekalbėjo apie moterų homoseksualumą. Čia Kristeva išvelgė Beauvoir genialumo apraišką: Beauvoir išvengė ir viešo ekshibicionizmo, ir racionalistinio išstūmimo. Taigi, Beauvoir paneigimai – dviprasmiški: filosofei jie padėjo įsitvirtinti socialinėje ir filosofinėje sferoje, bet sykiu Kristeva pastebėjo jos apgailestavimus dėl neišsipildžiusios motinystės ir jos kaip kovotojos pralaimėjimus, pripažįstant lyčių skirtumą, kuris reiškiasi jos dekonstruotos-rekonstruotos poros patirtyje.

## 2. PERŽIŪRĖTA IR PATAISYTA VYRO IR MOTERS PORĄ

Julia Kristeva nurodė, kad Jeano-Jacques'o Rousseau pasiūlytas poros modelis buvo iš anksto pasmerktas ir kad moterų romanas, pradedant Ponios de Staël, baigiant Sidonie-Gabrielle'ės Colette'ės kūriniais, pasakoja apie buržuazinės poros vargus. Ji teigė, kad Beauvoir kaip romanistė nėra originalesnė už savo likimo seseris.

Vis dėlto knygoje *Kitų kraujas*, intymumo ir politiškumo sandūroje, Beauvoir sukuria savo stilių. Romane bylodama apie savo gyvenamą metą, Beauvoir ir toliau dekonstruoja porą. Dar daugiau: „Ši intymumo įveika jau pati yra įveikta“, sakė Kristeva. Beauvoir nuolat skinasi kelius ir mezga ryšius: kai absoliutus Sartre'o/Castor meilės ryšys nesusiklostė, jis pakeičiamas daugybe kitų ryšių. „Tai bus nuolat aprašoma arba apkalbama“.

Kristeva svarstė „ši kalbantį, prisitaikantį, mobilų vitališkumą“. Čia buvo galima išžvelgti neištikimybę, ydą, manipuliaciją. Bet pranešėja teigė, kad Beauvoir nemėgina išvengti tyrimo, ji yra lyg bandomasis triušis. Įdomiausia Kristevai yra tai, kad šitaip dekonstruota-rekonstruota pora nepristatoma kaip modelis. Sartre'as ir Beauvoir parodė, kad „moters-vyro sąjunga yra negalima, stengiantis ar nesistengiant išlaikyti pripažinimo bei pagarbos ryšį tarp savarankiškų individų.“ Dar daugiau, Kristeva nurodė, kad jų darbuose keitimasis idėjomis paverčia „jų savitą porą ginčū“.

Sartre'as ir Beauvoir parodo dviejų savarankiškų individų dialogo galimybę, atsižvelgiant į lytį ir anapus lyties. Pora yra tam tikra mąstymo erdvė, tai nėra pora pagal Rousseau – valstybės galios ir gimdymo postamentas.

## 3. KAM GI TAS ROMANAS?

Nors Beauvoir sako, kad rašymas yra svarbus jos gyvenimo užsiėmimas, vis dėlto neatrodo, kad ji domėtusi kalba, kuri, pasak Kristevos, yra mąstymo, užsiangažavimo, paties gyvenimo pagrindas. Ar jos detalių kupini laišškai iš tiesų susideda iš žodžių, „ar iš neįveikiamo kalbėjimo impulso, kurio niekas negali sustabdyti?“ Iš esmės Beauvoir nerodo esminio susirūpinimo forma.

Kristevai atrodo, kad romanas Beauvoir visų pirma yra savęs rekonstravimas, savianalizė ir greičiau socialinis pranešimas nei meno kūrinys.

Beauvoir romanai išsiskiria iš prancūziškos tradicijos, nukreiptos į stiliaus paiešką. Bet jie paaiškina Beauvoir mąstymą, su kuriuo yra glaudžiai susiję. „Beauvoir dėka romanas tampa egzistencinio teigimo veiksmu, per kurį *intymumo nepakenčiamumas virsta politiniu žingsniu*“. Anot Kristevos, Beau-

voir kūryba skiriasi nuo autofikcijos žanro, nes joje intymumas nepersipina su narcisizmu. Beauvoir veikia „užuominomis“ ir perkėlimais, o tai jai suteikia galimybę intymumo mikrokosmose įkūnyti politinę laisvės filosofiją.

Baigdama Kristeva grįžo prie Beauvoir universalizmo. Ji tvirtino: tai, jog Beauvoir rašė romanus, nėra tariamo teoretikės silpnumo ženklas. Šioje filosofijos ir romanų tarpusavio įtampoje ir abipusiame papildyme Kristeva įžvelgė „aukščiausią analitinį veiksma“, kuris ją apsaugojo nuo išskirtinio moters kovotojos vaidmens. „Romanuose rodoma „palūžusi moteris“, o tai, pasak Kristevos, griauja Beauvoir kaip feministės statusą, „Antrąją lytį“ laikant kiekvienos, kiekvieno neredukuojamumu“. Tai paverčia Beauvoir daugiau nei mitu: „raginimu suasmeninti politiškumą ir politizuoti asmeniškumą“. Dėl to Beauvoir yra unikali.

*Iš prancūzų kalbos vertė Agnė Judžentytė-Žalguvienė*

*Vertimą peržiūrėjo Nijolė Keršytė*

*Gauta 2010 06 21*

*Priimta 2010 09 08*

## LITERATŪRA

- Badinter, É. 2004. „Chapitre VI : La mère“, in Ingrid Galster, *Simone de Beauvoir: Le Deuxième Sexe. Le livre fondateur du féminisme moderne en situation*. Paris: Champion, p. 355–364.
- Galster, I. 2004. *Le Deuxième Sexe de Simone de Beauvoir*. Paris: Presses de l'Université Paris-Sorbonne.
- Galster, I. 2007. *Beauvoir dans tous ses états*. Paris: Talandier.
- Gothlin, E. 1991. *Sexe et existence. La philosophie de Simone de Beauvoir*. Traduit de l'anglais par Michel Kail et Marie Ploux. Paris: Éditions Michalon.
- Hamon, M.-Ch. 2004. „Le point de vue psychanalytique“, in Ingrid Galster. *Simone de Beauvoir: Le Deuxième Sexe. Le livre fondateur du féminisme moderne en situation*. Paris: Champion, p. 53–68.
- Jeanson, F. 1966. *Simone de Beauvoir ou l'entreprise de vivre*. Paris: Le Seuil.
- Kail, M. 2006. *Simone de Beauvoir philosophe*. Paris: PUF.
- Kraus, C. 2008. „La psychanalyse d'un point de vue féministe matérialiste: l'invite du *Deuxième Sexe*.“ *Travail, Genre et Sociétés* n° 20 (nov. 2008), p. 158–165.
- Lecarme-Tabone, É. 2000. *Mémoires d'une jeune fille rangée de Simone de Beauvoir*. Paris: Gallimard.
- Lecarme-Tabone, É. 2008. *Le Deuxième Sexe de Simone de Beauvoir*. Paris: Gallimard.
- Le Dœuff, M. 1989. *L'étude et le rouet*. Paris: Le Seuil.
- Rodgers, C. 1998. *Le Deuxième Sexe. Simone de Beauvoir. Un héritage admiré et contesté*. Paris: L'Harmattan.
- Roudinesco, E. 1994. *Histoire de la psychanalyse en France*, vol. 1, 2, Paris: Fayard.
- Schwarzer, A. 1984. *Simone de Beauvoir aujourd'hui. Six entretiens*. Paris: Éditions Mercure de France.
- Shepherd, G. 2003. *Simone de Beauvoir's fiction a psychoanalytic rereading*. Oxford, England, New York: P. Lang.

Pierre Bras  
 BEAUVOIR ET LA PSYCHANALYSE:  
 LE COLLOQUE DE PARIS

RÉSUMÉ

Il y a quelque chose de „crypto-psychanalyste“ en Simone de Beauvoir. Le mot est de Juliet Mitchell, mais bien d'autres participants au colloque „Simone de Beauvoir et la Psychanalyse“ qui a eu lieu à Paris les 19 et 20 mars 2010 sous la direction de Danièle Brun et Julia Kristeva, reprendraient sans doute ce terme à leur compte. Les organisateurs du colloque ont pris l'initiative de réunir, ce qui ne s'était jamais fait, des psychanalystes pour les amener à relire Beauvoir afin de réévaluer les liens entre cette auteure et la psychanalyse. Face à ces psychanalystes, des philosophes ont été invités à réfléchir, quant à eux, sur les rapports de Beauvoir à la 'psychanalyse existentielle', cette théorie mise au point par Sartre dans *L'Être et le néant*. On souhaitait avoir des lumières sur la portée de la critique que Beauvoir fait de la théorie freudienne de la femme. On cherchait à savoir aussi si les vues de Beauvoir sur la sexualité féminine, ainsi que sa méthodologie pour aborder la question, pouvaient trouver leur place dans le discours psychanalytique. Pour aborder ces questions, l'étude des textes purement théoriques de Beauvoir auraient été insuffisante: c'est aussi dans son autobiographie et dans ses romans que Beauvoir a inscrit sa pensée, d'une autre manière. C'est pourquoi, le colloque a été organisé autour de trois axes. Une première session s'est intéressée à la place de la psychanalyse dans les romans et l'autobiographie de Simone de Beauvoir (Elisabeth Roudinesco, Pierre Bras, Danièle Brun, Lisa Appignanesi, Laurie Laufer, Françoise Gorog); une seconde session a été consacrée au *Deuxième Sexe* et à la question de la féminité (Monique Schneider, Juliet Mitchell, Jacqueline Rose); la dernière session était tournée vers la philosophie de Beauvoir et vers la psychanalyse existentielle (Julia Kristeva, Michel Kail, Geneviève Fraisse, Cécile Decousu, Ulrika Björk).

MOTS CLÉS: Beauvoir, psychanalyse, psychanalyse existentielle, féminité, le colloque de Paris.